PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

RAQAMLI MUHITNING INSON IDROKI VA MANTIQIY FIKRLASHIGA TA'SIRI

Adilova Dilnoza Abduraximovna
"Madaniyat va san'at menejmenti"
mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar va internet muhitining inson idroki hamda mantiqiy fikrlash jarayonlariga ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilinadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida insonning ma'lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash va ulardan foydalanish usullarida sezilarli o'zgarishlar yuzaga kelmoqda. Shuningdek, maqolada raqamli muhitning kognitiv jarayonlarga ijobiy va salbiy ta'siri ilmiy manbalar asosida yoritilib, zamonaviy jamiyatda tanqidiy fikrlash va raqamli savodxonlikning ahamiyati ochib beriladi hamda atroflicha fikr-mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zlar: raqamli muhit, idrok, mantiqiy fikrlash, kognitiv jarayonlar, internet, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash.

Abstract. This article analyzes the impact of digital technologies and the Internet environment on human perception and logical thinking processes. As a result of the rapid development of information and communication technologies, significant changes are occurring in the ways individuals receive, process, and utilize information. The article also examines the positive and negative effects of the digital environment on cognitive processes based on scientific sources, highlighting the importance of critical thinking and digital literacy in modern society. In addition, comprehensive observations and discussions on the subject are presented.

Keywords: digital environment, perception, logical thinking, cognitive processes, Internet, social networks, digital literacy, critical thinking.

So'nggi o'n yilliklarda raqamli texnologiyalar insoniyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biriga aylandi. Internet, sun'iy intellekt, mobil qurilmalar va ijtimoiy tarmoqlar kundalik hayotning ajralmas qismiga aylanib, inson faoliyatining deyarli barcha sohalarini qamrab oldi. Bugungi kunda insonlar ma'lumotlarni asosan raqamli vositalar orqali qabul qiladi, saqlaydi va uzatadi. Natijada inson tafakkuri, xotirasi, diqqat jarayonlari hamda qaror qabul qilish mexanizmlarida muayyan o'zgarishlar yuz bermoqda. Raqamli muhitning inson psixologiyasi va kognitiv faoliyatiga ta'sirini o'rganish zamonaviy fan oldidagi muhim vazifalardan biridir. Chunki texnologiyalar nafaqat axborot almashish vositasi, balki insonning dunyoni idrok etish shakliga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli mazkur maqolada raqamli muhitning inson idroki va mantiqiy fikrlashiga ko'rsatadigan ta'siri kompleks tarzda tahlil qilinadi.

Raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi natijasida inson bir kunda juda katta hajmdagi axborot bilan to'qnash kelmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, internet foydalanuvchilari soni yil sayin ortib bormoqda va bu holat axborot iste'molining yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida ijtimoiy tarmoqlar va mobil ilovalardan foydalanishning ortishi bilim olish va fikrlash jarayonlariga ta'sir etmoqda. Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, raqamli muhitning inson tafakkuriga ta'siri hali ham to'liq o'rganilmagan bo'lib, uning uzoq muddatli oqibatlarini aniqlash ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega.

Idrok insonning tashqi muhit haqidagi ma'lumotlarni qabul qilishi va ularni ongida aks ettirish jarayonidir. Zamonaviy raqamli muhit ushbu jarayonning xarakterini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Internet orqali axborotning tezkor tarqalishi insonning ma'lumotlarni qabul qilish tezligini oshirgan bo'lsa-da, ularning chuqur tahlil qilinishiga ayrim hollarda salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Raqamli platformalarda axborot ko'pincha qisqa matnlar, videolar va grafik tasvirlar shaklida taqdim etiladi. Bu esa inson miyasining ma'lumotlarni tez qabul qilishiga yordam beradi.

Biroq axborotning fragmentar ko‘rinishda berilishi voqea va hodisalarning mohiyatini chuqur anglash imkoniyatini cheklashi mumkin. Mutaxassislarning fikriga ko‘ra, internetdan haddan tashqari foydalanish diqqatning tarqoqlashuviga olib keladi. Bir vaqtning o‘zida bir nechta axborot manbalariga murojaat qilish insonning uzoq muddat davomida bitta vazifaga e’tibor qaratish qobiliyatini pasaytiradi. Natijada yuzaki idrok shakllanib, murakkab masalalarni chuqur tahlil qilish qiyinlashadi.

Xotira inson tafakkurining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ilgari insonlar zarur ma’lumotlarni eslab qolishga intilgan bo‘lsa, bugungi kunda ma’lumotlarning aksariyati elektron qurilmalarda saqlanmoqda. Bu holat ilmiy adabiyotlarda “Google effekti” yoki “raqamli xotira” deb ataladi. Raqamli texnologiyalar tufayli inson ma’lumotning mazmunidan ko‘ra, uni qayerdan topish mumkinligini eslab qolishga moyil bo‘lmoqda. Bir tomondan, bu holat xotira yuklamasini kamaytiradi va yangi bilimlarni o‘zlashtirishga yordam beradi. Ikkinchi tomondan esa mustaqil eslab qolish va axborotni ongda qayta ishlash jarayonlarining faolligini pasaytirishi mumkin.

Mantiqiy fikrlash insonning dalillar asosida xulosa chiqarish, muammolarni hal qilish va sabab-oqibat bog‘liqliklarini aniqlash qobiliyatidir. Raqamli texnologiyalar ushbu qobiliyatning rivojlanishiga ham, cheklanishiga ham sabab bo‘lishi mumkin. Ijobiy jihatdan qaraganda, internet va elektron ta’lim platformalari katta hajmdagi ilmiy manbalardan foydalanish imkonini beradi. Virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar va interaktiv dasturlar murakkab jarayonlarni tushunishni osonlashtiradi. Natijada analitik fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalari rivojlanadi. Biroq avtomatlashtirilgan qidiruv tizimlari va sun’iy intellekt vositalarining keng qo‘llanilishi ayrim hollarda insonning mustaqil tahlil qilish ehtiyojini kamaytiradi. Tayyor javoblarning mavjudligi natijasida foydalanuvchilar ba’zan ma’lumotlarning ishonchliligini tekshirmasdan qabul qiladilar. Bu esa tanqidiy fikrlashning sustlashishiga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlar bugungi kunda axborot almashishning eng ommabop vositalaridan biridir. Ularning asosiy afzalligi axborotning tezkor tarqalishi va keng auditoriyaga yetib borishidir. Biroq ushbu platformalardagi algoritmlar foydalanuvchilarning qiziqishlariga mos kontentni taklif qiladi. Natijada inson asosan o‘z qarashlariga mos axborot bilan to‘qnashadi. Bu holat “axborot pufagi” deb ataladi. Bunday muhitda qarama-qarshi fikrlarni o‘rganish imkoniyati kamayadi va voqelikni obyektiv baholash qiyinlashadi. Shu sababli ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda axborot manbalarini tanqidiy tahlil qilish ko‘nikmasi muhim hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, raqamli muhit inson idroki va mantiqiy fikrlashiga murakkab hamda ko‘p qirrali ta’sir ko‘rsatadi. Texnologiyalar bilim olish va axborot almashish imkoniyatlarini kengaytirsa-da, ulardan nazoratsiz foydalanish diqqatning pasayishi, axborotga qaramlik va yuzaki fikrlash kabi muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Mutaxassislar raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish uchun media savodxonlik, axborotni tahlil qilish ko‘nikmalari va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish zarurligini ta’kidlaydilar. Ayniqsa, ta’lim tizimida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rag‘batlantiruvchi metodlarni qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, raqamli muhit zamonaviy inson hayotining ajralmas qismiga aylanib, uning idrok etish va fikrlash jarayonlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu ta’sirning ijobiy jihatlari qatoriga axborotga tezkor kirish, bilim olish imkoniyatlarining kengayishi va analitik ko‘nikmalarning rivojlanishini kiritish mumkin. Salbiy jihatlar esa diqqatning tarqoqlashuvi, yuzaki fikrlash, axborot ortiqligi va tanqidiy tahlilning sustlashuvi bilan bog‘liq. Shu sababli zamonaviy jamiyatda raqamli texnologiyalardan oqilona foydalanish, raqamli savodxonlikni oshirish va tanqidiy fikrlash madaniyatini rivojlantirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Faqat shundagina raqamli muhitning ijobiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish va uning salbiy oqibatlarini kamaytirish mumkin bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. Carr N. The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains. – New York: W.W. Norton & Company, 2010.
2. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. – New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011.
3. Turkle S. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. – New York: Basic Books, 2011.
4. Greenfield S. Mind Change: How Digital Technologies Are Leaving Their Mark on Our Brains. – London: Rider Books, 2015.
5. OECD Digital Economy Outlook. – Paris: OECD Publishing.
6. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell Publishing, 2010.
7. Toffler A. The Third Wave. – New York: Bantam Books.
8. https://uz.wikipedia.org/wiki/Idrok.